

ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ευαγγελία Καμπούρη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δεκαετία του 1940 με την είσοδο της χώρας στο Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και την περίοδο του εμφυλίου που ακολούθησε, αποτελεί παράλληλα βαθιά τομή στο ελληνικό αρχιτεκτονικό τοπίο. Από το β΄ μισό του 20ου αιώνα το πρόβλημα της στέγης βρίσκει διέξοδο με την αυθαίρετη δόμηση καθώς στις συνθήκες εκείνες αποτέλεσε ένα είδος κρατικής κοινωνικής πολιτικής της κατοικίας. Οι μηχανισμοί χορήγησης γης και στέγης ως τομέας κοινωνικής πολιτικής για την κατοικία δεν ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματικοί για την ελληνική πραγματικότητα. Από την άλλη μεριά, η αποδοχή της αυθαίρετης δόμησης με σειρά διαταγμάτων νομιμοποίησής της διαμόρφωσε τις προϋποθέσεις ενσωμάτωσης του αντίστοιχου αστικοποιημένου πληθυσμού στη ζωή και τη λειτουργία της πόλης.

Η ανοικοδόμηση των πόλεων στο β΄ μισό του 20ου αιώνα χαρακτηρίζεται επίσης από το σύστημα της αντιπαροχής, εύρημα που προϋποθέτει παράλληλα έναν αυξημένο συντελεστή δόμησης προκειμένου να καλυφθούν με επάρκεια τόσο το επιχειρηματικό-εργολαβικό κέρδος, όσο και το κίνητρο του ιδιοκτήτη ως προς την προϋπάρχουσα ιδιοκτησία του. Στο νέο σύστημα των παραμέτρων που δημιουργείται υποβιβάζονται έτσι δύο σημαντικοί τομείς που είναι ο ελεύθερος χώρος και η υποδομή της κατασκευής, ενώ σε πολεοδομικό επίπεδο με τη συνεχή ένταξη περιοχών αυθαιρέτων στο Σχέδιο Πόλεως χωρίς σχεδιασμό με προοπτική, διατηρούνται τα αρνητικά χαρακτηριστικά της οργάνωσης του χώρου. Η πολυκατοικία εφαρμόζεται καθολικά και η τυπολογία της αποτελεί πρότυπο ακόμη και σε μικρές οικογενειακές κατασκευές δημιουργώντας την ασυνέχεια στην ελληνική αρχιτεκτονική.

Η αυθαίρετη δόμηση και η εμπορική κατασκευή κατοικίας με αντιπαροχή, παρότι στέρησαν από τις ελληνικές πόλεις τα αναγκαία ποιοτικά, λειτουργικά και ιστορικά χαρακτηριστικά τους συνέχισαν να εφαρμόζονται, καθώς όλα τα κοινωνικά στρώματα εξασφάλιζαν οικονομικά οφέλη. Σε ένα τέτοιο ισχυρό μέτωπο οικονομικών «κινήτρων» και σε μια ανάλογη ιδεολογία της ελληνικής κοινωνίας που αναπτύχθηκε σταδιακά αρχίζει με μεγάλη καθυστέρηση η αναγνώριση της σημασίας του ιστορικού αρχιτεκτονικού αποθέματος. Καθώς πέρασε ανεκμετάλλευτη η αθωότητα της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου, η προστασία των νεωτέρων μνημείων και των ιστορικών οικιστικών συνόλων συμβαδίζει με τη γενίκευση πλέον της προϋπόθεσης της άμεσης οικονομικής ανταποδοτικότητας του εγχειρήματος. Επί πλέον είναι αξιοσημείωτο ότι η προστασία της νεώτερης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς επαφίεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία (Ν 1469/50, Ν 3028/02). Η αντίφαση της ρύθμισης αυτής σε σχέση με την Ελληνική πραγματικότητα εντοπίζεται κατά τη γνώμη μας στην έλλειψη παιδείας και ανταπόκρισης της κοινωνίας σε ό,τι αφορά στο οικιστικό και φυσικό περιβάλλον, στο πλαίσιο των αντίστοιχων εξελίξεων που προαναφέραμε. Έτσι ο σημαντικός τομέας της διαχείρισης και αποκατάστασης των νεώτερων μνημείων αντιμετωπίζεται μέσα από ένα σύνθετο πλαίσιο παραμέτρων,

όπου η κάθε ενότητα περιπτώσεων οδηγεί σε λύσεις ανάλογες προς την ισχύ της κάθε παραμέτρου.

Ο δημόσιος τομέας, ιδιαίτερα μετά την εφαρμογή στη χώρα κοινοτικών χρηματοδοτικών προγραμμάτων, έχει να επιδείξει σημαντικό αριθμό παραδειγμάτων αποκατάστασης νεωτέρων μνημείων που στην πορεία του χρόνου λαμβάνουν υπόψη την αναγκαιότητα της έρευνας, της τεκμηρίωσης και της εφαρμογής ήπιων αρχών επέμβασης, όπως εξάλλου αυτές έχουν προσδιοριστεί σε Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Συμβάσεις για την προστασία των μνημείων. Το γνωστό για τη Θεσσαλονίκη παράδειγμα της αποκατάστασης της Casa Bianca που απέσπασε βραβείο από την Europa Nostra το 1999 ως υποδειγματικό έργο αποκατάστασης μνημείου, αποτελεί ένα έργο το οποίο επενδύθηκε σε μνημείο που πέρασε στη ιδιοκτησία του Δήμου, μελετήθηκε από μια ευρεία επιστημονική πανεπιστημιακή ομάδα ειδικών, χρηματοδοτήθηκε από τον ΟΠΠΕΘ '97 δια του ΥΠΕΧΩΔΕ, υλοποιήθηκε με στενή επίβλεψη και από κατάλληλα συνεργεία και αποδόθηκε σε δημόσια πολιτιστική χρήση, καλύπτοντας έτσι και τις προδιαγραφές επανάχρησης των μνημείων. Επί πλέον το όλο έργο κοινοποιήθηκε στους πολίτες και το ειδικό κοινό με δημοσιεύσεις.

Η προστασία του άμεσου περιβάλλοντος των μνημείων αποτελεί έναν τομέα ο οποίος συσχετίζεται με την εκμετάλλευση της γης, που διαθέτει τις περισσότερες φορές υψηλούς συντελεστές δόμησης στα κέντρα των πόλεων. Στις προσθήκες καθ' ύψος νέων κατασκευών σε νεώτερα μνημεία, προστίθεται έτσι το ζήτημα της προσθήκης κατ' επέκταση σε μνημεία που διαθέτουν μεγάλο – για τα σημερινά δεδομένα – οικοπεδικό χώρο, με συνέπεια την αλλοίωση ή την καταστροφή της αρχικής ισορροπίας και σχέσης ανάμεσα σε δύο κοινωνικά αγαθά, δηλαδή μνημείο και περιβάλλον, που σχετίζονται άρρηκτα μεταξύ τους. Ανάλογες παρεμβάσεις αν και ενέχουν έναν πολεοδομικό χαρακτήρα επαφίενται αποκλειστικά στον έλεγχο του Υπουργείου Πολιτισμού ως φορέα προστασίας των μνημείων, αποδίδοντας έτσι στις υπηρεσίες του έναν ρόλο αντιφατικό καθώς θα πρέπει να εφεύρουν ισορροπίες ανάμεσα στις αρχές προστασίας των μνημείων από τη μια μεριά και σε ένα ισχυρό μέτωπο διαμορφωμένων κοινωνικών αξιών και κανόνων ανοικοδόμησης των ελληνικών πόλεων, από την άλλη.

Παραλληλίζοντας τη θεοκρατική αντίληψη του μεσαίωνα με την ισχυρή αξία της οικονομικής παραμέτρου της εποχής μας, θα μπορούσαμε να αναζητήσουμε διέξοδο στον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών αξιών, από την ίδια την κοινωνία, δια μέσου της παιδείας, της καλλιέργειας και της ανάληψης ευθύνης σε όλα τα επίπεδα, προκειμένου η βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων να είναι σε θέση να εντάξει στους κόλπους της τις ήπιες επεμβάσεις στα νεώτερα μνημεία και στο περιβάλλον τους.

Εικ.: Τοπογραφικό σχέδιο οικοπεδικού χώρου και σχέδια αναπτύγματος όψης των διατηρητέων κτιρίων της Σχολής Τυφλών και του π. Ορφανοτροφείου «Μέλισσα» με την πολυώροφη οικοδομή να προβάλλει μεταξύ των μνημείων. Η χωροθέτηση της νέας μονάδας και το ύψος της εγκρίθηκαν από το Κ.Σ.Ν.Μ. του ΥΠ.ΠΟ. (αρ. πράξης 17/14-06-01).

Ευαγγελία Καμπούρη

αρχιτέκτων μηχανικός, ΥΠΠΟ / Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων Κεντρικής Μακεδονίας,
Υπουργείο Πολιτισμού